

Rada Evropy

Evropský výbor pro zabránění mučení
a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
(CPT)

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Štrasburk, 15. prosince 2015

CPT/Inf (2015) 44

Ubytovací plocha připadající na jednoho vězně ve vězeňských zařízeních: Standardy CPT

Minimální standard CPT pro ubytovací plochu ve vězeňských zařízeních je:

- 6 m² ubytovací plochy v cele samostatného ubytování
+ sanitární zařízení
- 4 m² ubytovací plochy na osobu v cele pro společné ubytování
+ plně oddělené sanitární zařízení
- alespoň 2 metry šířky mezi stěnami cely
- alespoň 2.5 metru mezi podlahou a stropem cely

Úvodem

1. Od počátku devadesátých let výbor CPT vypracoval a uplatňoval minimální standardy pro plochu, jež by měla být zajištěna vězňům v celách. Výboru CPT tyto standardy sice použil v řadě zpráv z návštěv, zatím však nebyly shrnuty v žádném dokumentu.
2. Přitom narůstá zájem o tyto standardy, ať už na národní úrovni (ze strany úřadů členských států, jež jsou odpovědné za vězeňská zařízení, nebo orgánů monitorujících detenci, jako jsou národní preventivní mechanismy zřízené podle OPCAT¹, soudů, nevládních organizací atd.), či na úrovni mezinárodní, mimo jiné kvůli problému přeplněnosti věznic a jeho důsledkům. Rada pro penologickou spolupráci Rady Evropy (PC-CP) v současné době připravuje Bílou knihu o přeplněnosti věznic. Evropský soud pro lidská práva musí zase často rozhodovat o stížnostech na porušení článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech v důsledku nedostatečné ubytovací plochy pro vězně.
3. Na tomto podkladě se výbor CPT v listopadu 2015 rozhodl jasně deklarovat svůj postoj a standardy týkající se minimální ubytovací plochy na jednoho vězně, což je cílem tohoto dokumentu.
4. Pojednává se zde jak o běžných celách určených pro ubytování vězňů, tak i o zvláštních celách, jako jsou cely určené pro výkon kázeňských trestů, izolaci vězňů, cely krizové a se zvláštním zabezpečením. Dokument však nezahrnuje čekárny a podobné prostory, užívané pouze po velmi krátkou dobu.²

Minimální standardy pro ubytovací plochu na osobu ve vězeňských zařízeních: obecné otázky

5. Při sledování věznic se výbor CPT často setkává s přeplněností. Na její důsledky pak ve svých zprávách z návštěv opakovaně poukázal: stísněné a nehygienické ubytování; permanentní nedostatek soukromí; omezení činností odehrávajících se mimo cely kvůli nepřiměřenému zatížení personálu a dostupných zařízení; přetížené zdravotní služby; nárůst napětí a tudíž i násilí mezi vězni i mezi vězni a personálem. Výbor CPT zastává názor, že otázka minimální ubytovací plochy na osobu je podstatně spjata se závazkem každého členského státu Rady Evropy respektovat důstojnost uvězněných osob.
6. Minimální standardy ubytovací plochy připadající na jednoho vězně nejsou tak jednoduchou záležitostí, jak by se mohlo na první pohled zdát. Především se normy, jež výbor CPT používá pro určení „minimální ubytovací plochy“, liší podle typu zařízení. Policejní cely užívané pro krátkodobé zadržení na několik hodin či dní jistě nemusí splňovat tytéž parametry jako pokoj pro pacienty v psychiatrickém zařízení a vězeňská cela, ať již pro vazbu nebo výkon trestu odnětí svobody, je zase něco úplně jiného.

¹ Opční protokol k Úmluvě OSN proti mučení.

² O problému ubytovací plochy v jiných zařízeních, kde by osoby mohly být zbaveny svobody (policejní stanice, psychiatrická zařízení, imigrační detenční zařízení atd.) tomto dokumentu nepojednává.

7. Zadruhé, je třeba rozlišovat podle zamýšlené obsazenosti dané místnosti (tj. jde-li o celu pro jednu osobu nebo o celu určenou pro více osob). Termín „více osob“ je rovněž nutno definovat. Je logické, že cela pro dvě osoby se liší od cely konstruované pro šest či více osob. Co se týká velkokapacitních ložnic pro ubytování desítek a někdy až stovky osob,³ proti nim vznáší výbor CPT zásadní námitky, jež se netýkají pouze problému životního prostoru na jednoho vězně, nýbrž jejich konceptu jako takových.

Ve své 11. obecné zprávě⁴ výbor CPT kritizoval samotný princip ubytování ve velkokapacitních ložnicích; podobné prostory často poskytují vězňům mimořádně stísněné a nezdravé podmínky. Výbor shledal, že kromě nedostatku soukromí je v těchto ložnicích vysoké riziko zastrasování a násilí a že je pro personál nesmírně obtížné zde zajistit náležitý dozor. Dále pak je prakticky nemožné zajistit vhodné umístění vězňů, založené na hodnocení rizika a potřeb jednotlivců.⁵ Výbor CPT se proto dlouhodobě zasazuje o přechod od velkokapacitních ložnic k menším obytným jednotkám.⁶

8. Zatřetí, výbor CPT při hodnocení rozměrů cel ve světle svých standardů bere v úvahu taktéž režim, jenž je vězňům k dispozici (viz odstavec 21 níže).

Minimální standard CPT pro ubytovací plochu na osobu

9. V devadesátých letech výbor CPT stanovil základní „pravidlo palce“, normu pro minimální ubytovací plochu, jež by měla být vězňům v celách poskytnuta.

- 6 m² ubytovací plochy v cele pro samostatné ubytování
- 4 m² ubytovací plochy na jednoho vězně v celách pro společné ubytování

10. Výbor CPT v uplynulých letech jasně vyjádřil, že tento minimální prostor by neměl zahrnovat sanitární zařízení umístěné v cele. Z toho plyne, že cela pro samostatné ubytování by měla mít 6 m² plus prostor nutný pro sanitární vybavení (zpravidla 1 až 2 m²). Stejně tak by prostor sociálního zařízení měl být vyjmut z výpočtu 4 m² na osobu u cel pro společné ubytování. Krom toho, cela určená pro ubytování více než jedné osoby by měla mít sanitární zařízení plně oddělené.

11. Podle názoru výboru CPT by navíc každá cela určená pro ubytování měla mít alespoň 2 metry šíře mezi stěnami a 2.5 metru mezi podlahou a stropem.

³ Například při návštěvě Rumunska v roce 1995 zjistil výbor CPT, že v ložnici o zhruba 80 m² bylo umístěno 88 vězňů; v roce 2009 výbor CPT navštívil věznici na Ukrajině, kde byla ložnice o 200 m² zařízena 114 lůžky. CPT/Inf (2001) 16, odstavec 29.

⁵ Viz například zprávu z návštěvy Řecka v roce 2013, kde byly podobné podmínky zjištěny ve dvou věznicích [CPT/Inf (2014) 26, odstavce 105 a 106].

⁶ Viz například zprávu z návštěvy Ukrajiny v roce 2009 [CPT/Inf (2011) 29, odstavec 113].

Prosazování vyššího standardu

12. Pravidlo 18.5 Evropských vězeňských pravidel (2006) stanoví, že „s výjimkou případů, kdy je považováno za výhodné, aby se dělili o ubytování s jinými vězni, se v noci vězni zpravidla umísťují do samostatných cel.“ V mnoha členských zemích Rady Evropy jsou vskutku vězni ubytováni samostatně, mnohdy v celách o rozměrech mezi 7.5 a 9.5 m². Výbor CPT opakovaně upozorňuje, že cely pro samostatné ubytování menší než 6 m² (bez sanitárního zařízení) by měly být buď vyraženy, nebo zvětšeny, aby poskytovaly dostatek prostoru pro jednu osobu.

13. Doporučením 4 m² ubytovací plochy měl výbor CPT na mysli skutečnost, že na jedné straně se v řadě západoevropských zemí objevuje trend měnit cely původně určené pro jednu osobu, s výměrou 8–9 m², na cely dvoulůžkové, a na druhé straně v různých zemích střední a východní Evropy existují ve vězeňských zařízeních velkokapacitní noclehárny.

14. Výbor CPT sice nikdy výslovně nedefinoval termín „společné ubytování“, z analýzy zpráv o návštěvách nicméně plyne, že tento pojem zahrnuje cely pro dvě až čtyři osoby.⁷ Výbor CPT tudíž pravidelně uváděl, že cely o 8 m² jsou přijatelné pro dvě osoby, cely o 12 m² pro tři a cely o 16 m² jsou přiměřené pro čtyři osoby. V nezanedbatelném počtu případů však výbor CPT rovněž konstatoval, že cely o 8 m² (nebo 8–9 m²) by „pokud možno“ (Slovinsko, 2006; Maďarsko, 2013), nebo „ideálně“ (Belgie, 2009) měly sloužit pouze pro jednu osobu, potažmo by měly „být používány k ubytování ne více než jednoho vězně krom výjimečných případů, kdy by nebylo vhodné ponechat vězně o samotě“ (Spojené království, 2003). Ve zprávě z návštěvy Nizozemí v roce 2011 Výbor konstatoval, že umístění dvou osob v celách o rozměrech mezi 8 a 10 m² „představuje určité nepohodlí“, a ve zprávě z návštěvy Irska v roce 2011 doporučil „vyvinout snahu, aby do cel o 8 m² nebyli pokud možno umísťováni dva vězni“.

15. Z výše uvedených příkladů jasně vyplývá, že i norma 4 m² na jednoho vězně může vést ke stísněným podmínkám v celách pro malý počet osob. Pokud 6 m² je minimální ubytovací plocha potřebná pro vězně v cele pro jednoho, pak skutečně není samozřejmé, že cela o 8 m² poskytne uspokojivou ubytovací plochu pro dva vězně. Podle názoru výboru CPT je vhodné usilovat o větší prostor. Standard 4 m² je koneckonců standardem *minimálním*.

16. Proto se výbor CPT rozhodl prosazovat pro cely k ubytování až čtyř osob *žádoucí* standard, který vzniká tak, že se k minimální ubytovací ploše jednolůžkové cely 6 m² přidají 4 m² na každou další osobu:

• 2 vězni: minimálně 10 m² (6 m² + 4 m²) ubytovací plochy + sanitární zařízení• 3 vězni: minimálně 14 m² (6 m² + 8 m²) ubytovací plochy + sanitární zařízení• 4 vězni: minimálně 18 m² (6 m² + 12 m²) ubytovací plochy + sanitární zařízení

17. Jinými slovy, bylo by *žádoucí*, aby do cely o 8–9 m² nebyl umísťován více než jeden vězeň a do cely o 12 m² ne více než dva.

18. Výbor CPT vybízí všechny členské státy Rady Evropy, aby tyto vyšší standardy uplatňovaly, obzvláště při výstavbě nových věznic.

⁷ Viz například zprávu z návštěvy Polska v roce 2013 [CPT/Inf (2014) 21, odstavec 49].

Minimální standardy vs. nelidské a ponižující zacházení: potřeba rozlišovat

19. K Evropskému soudu pro lidská práva přichází stále více stížností vězňů udávajících, že jsou drženi v nelidských nebo ponižujících podmínkách, když musí sdílet celu s velkým počtem spoluvězňů a připadá na ně jen velmi malá ubytovací plocha. Soud musí rozhodnout, zda držení vězňů v celách nabízejících jen velmi omezený životní prostor na jednu osobu (zpravidla méně než 4 m²) představuje porušení článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech nebo ne.

20. Role výboru CPT jakožto orgánu preventivního monitorování je odlišná. Vyslovovat, zda určitá situace dosahuje nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání ve smyslu článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech, není jeho úkolem.⁸ Během svých návštěv však bývá Výbor svědkem vězeňských podmínek, jež jsou skutečně k nevíře a jsou, jak popisuje jedna ze zpráv, „urážkou civilizované společnosti“. V řadě svých zpráv o návštěvách tudíž konstatoval, že podmínky zaznamenané v nesmírně přeplněných věznicích mohou být považovány za dosahující úroveň „nelidského a ponižujícího zacházení“.

21. Výbor CPT nikdy neměl za to, že by jeho standardy rozměrů cel měly být považovány za absolutní. Jinými slovy, není automaticky toho názoru, že menší odchylka od těchto minimálních standardů může sama o sobě být považována za dosahující nelidského či ponižujícího zacházení s dotýcnými vězni, pokud je možno nalézt jiné, polehčující faktory, například že vězni mají možnost strávit podstatnou část každého dne mimo celu (v dílnách, učebnách nebo při jiných činnostech). Ovšem i v takových případech by výbor CPT doporučoval dodržovat minimální standard.

22. Na druhé straně ovšem, měl-li by Výbor prohlásit, že podmínky detence by bylo možno považovat za dosahující nelidského či ponižujícího zacházení, musely by cely být extrémně přeplněné anebo, jak tomu je ve většině případů, by se muselo sejít více negativních prvků, například počet lůžek nedostatečný s ohledem na počet osob, špatná hygiena, zamoření hmyzem, nedostatečné větrání, topení nebo osvětlení, nedostatek celového sanitárního zařízení vedoucí k nutnosti využívat pro fyziologické potřeby kbelíky nebo lahve. Ve skutečnosti je velmi málo pravděpodobné, že detenční zařízení bude výrazně přeplněné a zároveň dobře větrané, čisté a vybavené dostatečným počtem lůžek. Není tudíž překvapením, že výbor CPT často vyjmenovává faktory, jež spoluvytvářejí úděsné podmínky detence, a nespokojuje se s pouhým odkazem na nedostatek ubytovací plochy. Navíc – rozhodně však ne v každém případě – jsou Výborem při hodnocení konkrétní situace zohledňovány i další faktory, jež se k podmínkám nevztahují přímo. Patří mezi ně nedostatek času tráveného mimo celu a obecně chudý režim, omezená možnost pohybu na vzduchu, několikaleté odepření možnosti kontaktu s příbuznými atd.

23. V příloze tohoto dokumentu je uveden nikoli vyčerpávající seznam faktorů (jiných než velikost ubytovací plochy na jednoho vězně), jež je nutno zohlednit při posuzování podmínek uvěznění.

⁸ V tomto ohledu viz článek 17 odst. 2 Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (ECPT).

Závěrem

24. Tento dokument se snaží poskytnout vodítka pro lidi z praxe a další zainteresované subjekty tím, že jasně uvádí minimální standardy výboru CPT týkající se ubytovací plochy na vězně v určité cele. Nakonec je na soudech, aby rozhodli, zda určitá osoba zakusila utrpení dosahující prahu nelidského či ponižujícího zacházení ve smyslu článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech, při zvážení veškerých faktorů včetně tělesné konstituce dané osoby. Počet čtverečných metrů na osobu je pouze jedním faktorem, jakkoli velmi významným nebo dokonce rozhodujícím.

25. Podmínky, kdy vězni mají méně než 4 m² na osobu v celách společného ubytování anebo kde cely pro jednoho měří méně než 6 m² (vždy bez započtení plochy sanitárního zařízení), výbor CPT soustavně kritizoval a pravidelně důrazně doporučoval úřadům, aby takové jednolůžkové cely rozšířily (nebo přestaly využívat) a v celách pro společné ubytování snížily počet osob. Výbor CPT očekává, že tyto minimální standardy pro ubytovací plochu budou systematicky uplatňovány ve všech vězeňských zařízeních členských států Rady Evropy, a doufá, že stále více států bude usilovat o vyhovění „žádoucím“ standardům CPT pro cely společného ubytování.

PŘÍLOHA

Příklady dalších faktorů, jež je nutno uvážit při posuzování podmínek detence ve vězení

Technický stav a čistota

- Cely, včetně nábytku, musí být ve slušném technickém stavu a musí být vynakládána maximální snaha o udržení obytných prostor čistých a hygienických.
- Je třeba energicky zakročit při jakémkoli zamoření hmyzem.
- Odsouzeným je nutno poskytnout nezbytné prostředky osobní hygieny a čisticí prostředky.

Přístup k dennímu světlu, větrání a topení

- Všechny ubytovací prostory pro vězně (jedno i vícelůžkové cely) musí mít přístup k přirozenému i umělému osvětlení, dostačujícímu pro čtení.
- Rovněž musí být zajištěno dostatečné větrání, aby uvnitř cel docházelo k neustálé obměně vzduchu.
- Cely musí být přiměřeně vytápěny.

Sanitární zařízení

- Každá cela musí být vybavena minimálně toaletou a umyvadlem. V celách pro společné ubytování by sanitární zařízení mělo být zcela odděleno (tj. až ke stropu).
- V těch několika málo věznicích, kde nejsou cely vybaveny sanitárním zařízením, musí úřady zajistit, aby vězni měli volný přístup k toaletě, kdykoli je to zapotřebí. V dnešní době by v Evropě žádný vězeň neměl být nucen vylívat obsah nočníku, což je ponižující jak pro vězně, tak pro personál, jenž je nucen na tento úkon dohlížet.

Venkovní fyzická činnost

- Výbor CPT je toho názoru, že každý vězeň by měl mít možnost pohybu na vzduchu po minimálně jednu hodinu denně. Venkovní prostory pro pohybovou činnost by měly být dostatečně velké a příhodně vybavené, aby vězňům poskytovaly reálnou možnost fyzického vyžití (například sportování); měly by být vybaveny i k odpočinku (např. lavičkou) a přístřeškem pro případ špatného počasí.

Smysluplná činnost

- Výbor CPT dlouhodobě doporučuje, aby vězňům byla nabízena škála různorodých smysluplných aktivit (práce, vzdělání, sport a rekreace). Za tímto účelem výbor CPT od počátku devadesátých let uvádí, že cílem by mělo být, aby vězni – jak ve vazbě, tak ve výkonu trestu – trávili nejméně osm hodin denně mimo celu při takovýchto činnostech, přičemž vězni ve výkonu trestu by měli mít režim ještě příznivější.